

МЕМОАРСКА ГРАЂА

ДЕМОНСТРАЦИЈЕ НА ЦЕТИЊУ 18. ФЕБРУАРА 1935. Г.*

Међу ухапшеним и интернираним студентима у Београду у јануару 1935. било је много Црногораца. Глас о томе убрзо је допро до сваког црногорског села. У знак протеста због злочина и да би се пустили интернирани студенти и престао све већи терор над њима, Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору и Боку доноси одлуку да у свим већим мјестима Црне Горе организује масовне демонстрације. Протестни митинзи су заказани за 18. фебруар (био је пазарни дан у Цетињу, Подгорици и Никшићу).

На Цетињу је припремљен раднички збор, легално пријављен преко синдиката, у циљу тражења запослења, помоћи, социјалног осигурања и др. Збор је Управа полиције одобрила. Али 17. фебруара увече, полиција је забранила одржавање збора и наредила да се већ постављене плакате скину са стубова. Од Окружног комитета КПЈ Цетиње (чији сам био члан) добио сам неколико дана раније задатак да припремим говорника или евентуално да ја говорим. 18. фебруара ујутро видио сам се на брзину са секретаром ПК КПЈ другом Николом Лекићем, који ми је саопштио да због забране радничког збора треба да отпочнем демонстрације на Балшића пазару, гдје је највише народа. Написани говор сам дао другу Божу Лопичићу да га негдје на само два-три пута прочита, а ја сам за кратко вријеме ступио у контакт са предводницима демонстрантских група и заказао им да се тачно у један сат одједанпут нађу на Балшића пазару. Нешто последије 12 часова испео се Божо на већу гомилу снијега, пред већ сакупљеном масом од близу 300 демонстраната. Тек он почео да чита говор, жандармеријски наредник Спасоје Говедарица је са супротне стране свом брзином хитао да га онемогући и да му написани говор одузме. У рвању са наредником на смрзнутој гомили снијега, ударио ме је сабљом по глави полицијски заповједник страже Милан Бајовић. Од тога ударца сам се онесвијестио. Одведен сам у болницу, а жандарми су, у јуришима са бајонетима и ударајући кундацима, упадали у масу демонстраната, чији се број повећавао до 700 лица. Налети жандарма су одлучно одбијани, па је настала општа туча и јуришање једних на друге. Говорник је још у почетку био онемогућен, те су за то одређени другови узвикивали пароле, које су

* Одломак из већег рукописа, написан на основу описа Окружног суда на Цетињу КЗП 258/1935.

такође биле предвиђене. Друг Ристо Лекић је са гомиле снијега гласно узвикивао: *Тражимо слободу ухапшеним студентима! Доље убице на Београдском универзитету, са њима под суд! Живјела слободна Црна Гора!* Друг Богдан Лаковић изговарао је сљедеће пароле: *Тражимо хљеба и рада! Хоћемо слободни синдикални покрет! Тражимо слободу збора и договора и друге.* Како је пристизало све више полиције, жандарма и агената, то се и крвави сукоб са њима појачавао. Демонстранти су их тукли комадима леда, штаповима, кантама са жаром, теговима за мјерење, комадима свјежег меса испод тезги и другим предметима. Послије више од пола сата борбе на Балшића пазару, маса демонстраната се на позив другова кренула ка згради Банске управе, да од бана Зетске бановине Муја Сочице тражи помоћ, рада, хљеба и слободу интернираним студентима, као и извођење пред суд убица црногорског студента Мирка Срзентића. Пошто јаки полицијски кордони нијесу успјели да је спријече, огромна маса је убрзо стигла пред зграду Банске управе. Ту је затекла за то припремљен камион ипрекиданих цјепаница, које су демонстранти разграбили и побацали на органе власти што су чували прилаз ка згради. Обновљен је ту сукоб, па су бројни полицајци и жандарми немилосрдно тукли голоруке демонстранте не би ли их како растјерали. Употријебљене су све расположиве снаге зетског жандармеријског пука на Цетињу, као и неке друге, па је већи дио демонстраната одбијен, а неке групе, од око 300 лица укупно, упутиле су се к Његошевој улици, у правцу Управе полиције, узвикујући узгред исте пароле. На уским пролазима између високих гомила снијега масу су пресријетали јаки кордони жандарма, који су јој онемогућавали даље наступање. Пред Управу полиције ипак је стигло преко 200 демонстраната. Ту је настала врло жестока туча, у којој је маса разбијена. Једино је мала група демонстраната успјела да се пробије даље, Његошевом улицом, али ју је изнад Црногорске банке пресрела војна јединица 38. пјешадијског пука и похапсила је. Тако су, послије скоро два сата жестоких сукоба, уз интервенцију стајаће војске, завршене цетињске демонстрације.

Током дана и ноћи, услиједила су масовна хапшења — како учесника у овом сукобу тако и сумњивих грађана — па је сјутрадан ујутро већ било похапшено преко 300 људи и жена. Убрзо су власти приступиле и хапшењу компромитованих и осумњичених другова са села (са терена срезова цетињског и барског) које су доводиле у Цетиње.

У овом крвавом сукобу на страни органа власти било је више рањених и повријеђених, од којих теже: Спасоје Говедарица, Милан Бајовић, Радивоје Блечић и Стеван Лукић, а лакше: Михаило Пислер, Крсто Марић, Марко Ристић и Јово Мараш, као и још десетак још мање повријеђених.

Од демонстраната сам само ја рањен, а лакше су повријеђени њих неколицина (Јоле Вукићевић, Марко Павићевић и Марко Петричевић). У борби се смјелошћу и јунаштвом истакло више другова и другарица. На примјер, Бојана Ивановић је жандармеријском каплару Радовану Цекићу, који је на њу био уперео револвер, пред зградом банске управе, рекла: „Пуцај, ако ти баста“, узвикујући маси: „Напријед, другови!“

Над бројним ухапшеним учесницима у демонстрацији вршен је од стране режима најжешћи терор, да би их присилили да признају све чиме их терете. Режим је тежио за тим да открије организаторе ове добро организоване и успјеле акције, тј. да открије Комунистичку партију, па су у том циљу позвани „експерти“ за те послове из Управе града Београда. Послије испитивања праћеног терором, које је трајало седам дана, у затвору је задржано 37 људи. Њих су осумњичили као организаторе ове акције. Али наредбу којом се стављају под кривичну истрагу с тим да се задрже у затвору све док она буде трајала — ниједан од затвореника, ни под најтежим притиском и батинама, није потписао. Када су у затвор доведена и тројица другова из Црмнице, подигнута је оптужница Државном тужилаштву код Државног суда за заштиту државе у Београду, против 34 истакнутија друга.

Усљед достојанственог држања свих ухапшених демонстраната, полиција за дуго није могла да своју оптужницу поткријепи било каквим резултатом истраге. Због тога је била приморана да се служи најразличитијим измишљотинама, користећи при том само изјаве својих органа. Штавише, Управа полиције је тражила да јој се продужи вријеме вршења истраге и прикупљања доказног материјала. Мјесто поменутих парола, полиција је у оптужници била навела сасвим друге (Живјела совјетска Црна Гора! Живјела Јанка Пуста, Живјела марсељска бомба! Доље Намјесништво! Доље краљ балавац! и др.). Тиме је хтјела да правда своју интервенцију на улицама Цетиња и терор који је вршила над ухапшенима. Кад се навршило 30 дана затвора ухапшени су донијели одлуку да штрајкују глађу. Тако је режим био приморан да их послије 11 дана успјешног штрајка пусти из затвора, с тим да и даље остану под истрагом и Судом за заштиту државе. До пуштања затвореника дошло је и због организованог притиска народа са разних страна и на разне начине (и путем анонимних писама и пријетњи да ће сељаци катунске, ријечке и црмничке нахије подићи устанак ако ухапшени не буду одмах пуштени). Једно писмо достављено полицији гласи: „Ево ви ово писмо које имате да уручите у среско начелство. Ако не буду пуштени сви затвореници на слободу знаћете да ће сви сељаци устати. Ми смо држављани као и вас народ југословенски и поштујемо закон, само

не поштујемо неправду и ми смо заштитници државе и закона. Узмите ово у обзир, да не бисмо правили друштво у затвор“.

Тек крајем децембра исте године ухапшени су и формално ослобођени.

Из судских списа се види да је режим био много изненађен масовним и организованим демонстрацијама на Цетињу, да је увиђао тешкоћу положаја у коме се, поред осталог, нашао и зато што није могао доћи ни до једног изнуђеног податка од ухапшених, на основу којег би могао проширити истрагу и поткријепити своју оптужницу. Види се и то да су у децембру 1936. у Скупштини, уз анализу белведерских догађаја, помињана и искуства стечена за вријеме фебруарских демонстрација на Цетињу и послије њих. Њихов одјек је, дакле, несумњиво био велики. Њихова организованост, масовност, одговарајуће пароле, примјерно држање свих ухапшених демонстраната — увелико су изразили успјех Партије у збијању борбених снага народа и популарисању своје политике у најширим масама. Чињеница је да су цетињске и подгоричке фебруарске демонстрације (организоване истог дана) биле знак успона Партије и доказ њене способности да убрзо организује још успјешније акције (на Белведеру, у јуну 1936, и друге).

Јанко Лопичић